

Uppdaterad åtgärdstabell 2019–2026 för Åtgärdsprogram för finnögontröst

(Euphrasia officinalis ssp. officinalis)

Hotkategori: Starkt hotad (EN)

Åtgärdstabellen har upprättats av
Tommy Karlsson, Länsstyrelsen Östergötland

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen Östergötland

Tel: 010-223 50 00

E-post: ostergotland@lansstyrelsen.se

Postadress: Länsstyrelsen Östergötland, 581 86 Linköping

Internet: www.lansstyrelsen.se/ostergotland

© Naturvårdsverket 2022

Omslag: Finnögontröst, foto Tommy Karlsson

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen. Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för finnögontröst 2008–2012 (Naturvårdsverkets rapport 5918) är ett vägledande dokument för bevarande av finnögontröst som koordineras nationellt av Länsstyrelsen Östergötland. Programmet upprättades av Thomas Appelqvist, Tomas Fasth och Ola Bengtsson, Pro Natura och fastställdes av Naturvårdsverket november 2008.

Den första perioden löpte från 2008 till 2012 varefter Naturvårdsverket beslutade att förlänga programmet med uppdaterad åtgärdstabell till och med 2017 (NV-00256-13). Programmet redovisades 2017 på nytt till Naturvårdsverket (Bjällerhag & Karlsson 2017), som beslutade 2018 att förlänga programmet till och med 2023 med uppdatering av åtgärdstabellen. Vid uppdateringen av åtgärdstabellen har även långsiktiga och kortsiktiga mål uppdaterats. Vid fastställelse av den uppdaterade åtgärdstabellen revideras tidigare beslut och programmet förlängs till 2026.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2019–2026 för att finnögontrösts bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogrammet för finnögontröst, ISBN 978-91-620-5918-7.

Stockholm november 2022

Maria Widemo
Chef Artenheten

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade i november 2022 att fastställa uppdaterad åtgärdstabell, inklusive ändringar i långsiktiga och kortsiktiga mål, samt att åtgärdsprogrammet för finnögontröst ska förlängas t.o.m. år 2026, NV-09286-22. Den uppdaterade åtgärdstabellen är tillsammans med åtgärdsprogrammet vägledande, ej formellt bindande dokument.

När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator slutredovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och SLU Artdatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program fastställs.

Innehåll

FÖRORD	2
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	3
INNEHÅLL	4
BAKGRUNDSBESKRIVNING	5
VISION OCH MÅL	6
Vision	6
Långsiktigt mål (2040)	6
Kortsiktigt mål (2026)	6
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	7
Dialog och samverkan	7
Information, utbildning och rådgivning	7
Områdesskydd	7
Aktiva åtgärder i fält	7
Skötsel och restaurering	7
Populationsförstärkande åtgärder	8
Datainsamling och analyser	8
Övervakning	8
Uppföljning	8
Framtagande av ny kunskap	9
BILAGA 1	10

Bakgrundsbeskrivning

Finnögontröst växer på torra till friska ogödslade gräsmarker. Den är beroende av hävd för att klara konkurrensen gentemot mer högvuxna arter och för att upprätthålla ett tunt förnalager som medger etablering av nya plantor. Artens frön behåller grobarheten i högst två år och den saknar förmåga till vegetativ överlevnad. Den kan därför inte återkomma om den försvunnit från en lokal under en period av ohävd. Arten påträffas framförallt i ängs- och betesmarker, men också i vägkanter och ibland även i skidbackar och sandtag.

Finnögontröst är en östlig art och finns, utöver i Sverige, i Finland, Baltikum, och österut i Ryssland, samt östra Europa. I Sverige finns ca 35 kända lokaler. Lokalerna kan delas in i två kärnområden, där det ena omfattar Mälardalen, med tyngdpunkt omkring Uppsalaslätten och Södermanland. Det andra kärnområdet utgörs av norra Småland och Östergötland. Under perioden 2008–2017 har det förmodligen skett en minskning av antalet lokaler och även trenden för den totala populationsstorleken är sannolikt svagt negativ. Arten är rödlistad i Sverige och tillhör kategorin Starkt hotad (EN) i rödlistan 2020.

En stor andel (ca 70 %) av förekomstlokalerna för finnögontröst sköts via EU:s miljöersättningsprogram och en relativt stor andel (ca 35 %) är skyddade som naturreservat eller Natura 2000-område. Många av lokalerna övervakas i samverkan med floraväxteriverksamheten. Via ÅGP-verksamheten har försök med insamling och utsädd av frön, både för att ny- eller återetablera arten på tomma lokaler och för att förstärka små populationer genomförts i Jönköpings och Stockholms län.

Flera av de föreslagna åtgärderna i programmet har ännu inte genomförts och programmets mål har inte uppfyllts. Programmet behöver därför förlängas med ytterligare fem år där fokus ligger på åtgärder som ökar kunskapen om artens ekologi, samt åtgärder som stärker befintliga lokaler och skapar nya förekomster.

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 1 040 000 kr under giltighetsperioden 2019–2026. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

Vision och mål

Vision

Visionen för åtgärdsprogrammet är att finnögontrösten i framtiden ska ha gynnsam bevarandestatus. Det innebär att underarten ska vara livskraftig i Sverige, att dess utbredningsområden inte ska minska samt att dess livsmiljö, de naturliga fodermarkerna, ska vara tillräckliga för att hysa livskraftiga populationer. För att uppfylla detta bör åtgärdsprogrammet leda till att finnögontrösten utöver den isolerade lokalen i Medelpad har åtminstone två stora stabila förekomstområden (Uppsala-Stockholms-Södermanlands län och Östergötlands-Jönköpings län) med vardera minst 30 lokaler. De lokala populationerna bör vara tillräckligt stora för att i sig vara livskraftiga, men det är också önskvärt att underarten kan sprida sig mellan lokalerna.

Långsiktiga mål (2040)

Till 2040 är målsättningarna att:

- Det finns minst 25 lokaler som vardera består av minst 250 individ, även under de år då populationen är som minst, i varje kärnområde i Uppsala-Stockholms-Södermanlands län och i Östergötlands-Jönköpings län.
- Det finns inom varje kärnområde minst en grupp (= 2–5 förekomster) av lokaler där avståndet är så litet (<2 km) att en spridning mellan dessa kan ske.
- Alla lokaler med potentiella livsmiljöer för arten inom spridningsavstånd från befintliga förekomster har fått en lämplig skötsel och arten har etablerats på dessa.

Kortsiktiga mål (2026)

- Populationsstorleken i varje län har ökat med minst 10 % jämfört med de genomsnittliga populationsstorlekarna 2005–2007.
- Antalet lokaler för finnögontröst har ökat med minst en lokal per län i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands och Jönköpings län jämfört med situationen 2005–2007.

Åtgärder och rekommendationer

Under programperiodens första två år bör varje län göra en bedömning av status och åtgärdsbehov (såväl information och rådgivning som områdesskydd och skötselåtgärder) för sitt läns förekomster av finnögontröst. Parallellt med detta undersöks också möjligheterna att restaurera äldre och utgångna lokaler, alternativt nyskapa livsmiljöer, med målet att kunna åter- eller nyintroducera arten genom utsådd av frön. Resultaten av detta samlas i en genomförandeplan vilken listar alla lokaler och potentiella lokaler för åter- eller nyintroduktion. För varje lokal anges status, behov av åtgärder, tidsplan, kostnad för åtgärder och finansieringskälla.

Dialog och samverkan

Information, utbildning och rådgivning

Arbete med information och rådgivning är av avgörande betydelse för framgång med programmet, eftersom det är det viktigaste verktyget för att få en förbättrad skötsel på marker som brukas med miljöersättning. Markägare och brukare bör informeras om förekomster av finnögontröst och ges råd angående skötselåtgärder, till exempel vid upprättande av åtagandeplaner. Det finns sedan tidigare ett faktablad om arten framtaget av Floraväxeriet som kan användas vid informationsinsatser.

Dessutom bör koordinerande län hålla en fältträff för ÅGP-personal på berörda län där skötsel, restaurering och populationsförstärkande åtgärder diskuteras.

Områdesskydd

Områdesskydd kan i vissa fall behövas för att skydda och långsiktigt säkerställa skötseln av förekomstlokaler för arten. Det handlar då i första hand om lokaler där skötseln inte kan finansieras via Jordbruksverkets miljöersättningar. Lämpliga skyddsformer är framförallt naturvårdsavtal och biotopskydd.

Aktiva åtgärder i fält

Skötsel och restaurering

Finnögontröst är beroende av en kontinuerlig hävd eller annan störning som gör att inte omgivande vegetation växer sig för hög. För att bevara arten är det därför nödvändigt att se till att dess förekomstlokaler sköts regelbundet, vilket i de flesta fall innebär årligen. Skötsel och restaurering av naturliga fodermarker (slätter- och betesmarker) bör i första hand finansieras genom Jordbruksverkets miljöersättningsystem. För de lokaler som är skyddade kan Naturvårdsverkets medel för skötsel av skyddade områden användas för att finansiera åtgärder och/eller områden som inte uppbär miljöersättning. För lokaler som vare sig uppbär

miljöersättning eller är skyddade kan Naturvårdsverkets medel för ÅGP användas för skötsel- och restaureringsåtgärder. ÅGP-medlen kan också användas till specialinsatser som inte bekostas av miljöersättningar, t.ex. ny- och återintroduktion.

Skötsel bör i första hand ske genom traditionella hävdmetoder såsom bete och slåtter. Vid bete är ett tillräckligt högt betetryck viktigt; gräset måste betas av och det får inte samlas något fjolårsgräs. Men betet får heller inte vara så hårt att marken blir helt avgnagd eftersom finnögontrösten är en halvparasit och behöver värdväxter tätt omkring sig för att kunna utvecklas. Betesdjuren bör vara nöt eller häst, men ej får vilka kan beta hårt av själva ögontröstarna. Slåtter bör ske efter den 1 september så att plantorna hinner få mogna frön (eller alternativt runt midsommar innan plantorna kommit upp). Under perioden bör också alternativa skötselmetoder såsom vårbränning och markstörning testas (se Framtagande av ny Kunskap).

Under programperiodens första halva bör varje län undersöka möjligheterna att restaurera äldre och utgångna lokaler, alternativt nyskapa livsmiljöer, med målet att kunna åter- eller nyintroducera arten genom utsådd av frön. För att bli föremål för restaurering eller nyskapande av livsmiljö bör en lokal bedömas kunna erhalla tillräcklig areal habitat av god kvalitet för att långsiktigt hålla en population av finnögontröst. Detta bedöms utifrån aktuell igenväxningsproblematik, skötselbehov, förutsättningar och möjligheter till skötsel och markägaren/brukarens inställning.

Populationsförstärkande åtgärder

Försök bör genomföras med åter- och/eller nyintroduktion av arten på restaurerade/nyskapade lokaler genom insådd av frön från starka populationer.

Populationsförstärkning bör också prövas inom någon lokal med ett litet individantal, men tillräckligt stort för att medge insamling och manuell spridning av frön till lämpliga delar av lokalen som finnögontrösten inte koloniserat på egen hand. Det kan också bli aktuellt att förstärka små populationer genom insådd från en större och starkare population och på så sätt öka den genetiska variationen.

Datainsamling och analyser

Övervakning

Samtliga förekomstlokaler för arten bör övervakas, helst genom årlig inventering, i samarbete med Floraväxteriet.

Uppföljning

Lokaler där arten åter- eller nyintroducerats bör följas upp året efter insådd och sedan årligen under minst två år.

Framtagande av ny kunskap

Kunskapen om artens ekologi och lämpliga skötselåtgärder bör förbättras genom att föreslagna åtgärder under ”Ny kunskap” i åtgärdsprogrammet genomförs. En markhistorik analys har dock redan genomförts i samband med programredovisningen.

Bilaga 1

Föreslagna åtgärder Skötsel och restaurering utöver skötsel i skyddade områden eller skötsel finansierad genom miljöersättningar

Kategori: Ordinarie ÅGP, Områdesskydd och förvaltning.

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Kontinuerlig information och rådgivning	Alla ²	Alla	Lst	NV-ÅGP	60 000		1	Årligen ³
Erfarenhetsutbyte med ÅGP-personal på länsstyrelserna	Alla ²	Förekomstlokal i Östergötland	Lst E	NV-ÅGP	40 000		1	Årligen ³
Områdesskydd	Alla ²	Vid behov	Lst	NV-skydd	0		2	2026
Aktiva åtgärder i fält								
Skötsel- och restaureringsåtgärder på förekomstlokaler utöver skötsel i skyddade områden eller skötsel finansierad av miljöersättningar	Alla ²	Berörda lokaler vid behov	Lst	NV-ÅGP	300 000		1	Årligen ³
Restaurering och nyskapande av lokaler med syftet att åter- eller nyintroducera arten	Alla ²	Berörda lokaler	Lst		300 000		1	2026
Åter- och nyintroduktion genom insådd av fröer	Alla ²	Berörda lokaler	Lst	NV-ÅGP	40 000		1	2026
Förstärkning av befintliga förekomstlokaler genom insådd av fröer	Alla ²	Berörda lokaler	Lst	NV-ÅGP	25 000		1	2026

NATURVÅRDSVERKET

Datainsamling och analyser								
Övervakning	Alla ²	Alla	Lst	NV-ÅGP, Floraväkteriet	100 000		1	2026
Uppföljning av åtgärder	Alla ²	Berörda lokaler	Lst	NV-ÅGP, Floraväkteriet	100 000		1	2026
Framtagande av ny kunskap	Koordinerande län, E	Lämpliga lokaler	Lst, Universitet	NV-ÅGP, Forskningsan slag	75 000		2	2026
Total uppskattad kostnad för åren 2019–2026					1 040 000			

¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.

² - Med ”Alla län” menas Jönköping, Östergötland, Södermanland, Stockholm, Uppsala och Västernorrland.

³ - Kostnaden som anges är den totala summan under programperioden.

